

uľahčuje a zároveň robí ju zložitejšou a náročnejšou na odborné vedomosti a dôvtip. Do fyzicko-výrobnej činnosti stále viac budú prenikať procesy tvorivej duševnej práce. Mechanizácia a automatizácia odstraňuje iba nezdravú diferencovanosť práce a celoživotnú pripútanosť človeka k jednému čiastkovému stroju. Ani duševná práca vytvára júca duševné hodnoty úplne nezanikne. Mechanizáciou a automatizáciou budú sa však odstraňovať jej mechanické procesy, zato si však zasa vyžiada nové vedomosti, návyky a tvorivosť.

Teda mechanizácia a automatizácia vyžaduje si aj revolučné zmeny v oblasti subjektu človeka. Vyžaduje si kultúrnotechnickú prípravu pracujúcich, vysokú odbornosť, ovládanie viacerých profesií a inteligenciu, aby človek mohol odstraňovať jej nízku produktivnosť, namáhavé a nezaujímavé momenty. Vzrast produktivity práce nielen stimuluje rozvoj bytostných síl a vlôh človeka, ale zároveň vytvára materiálne a časové podmienky, aby sa mohol všestranne rozvíjať a uplatňovať svoje sily a vlohy.

Všestrannému rozvoju ľudí význačne pomôže skrátenie pracovného času. Zavádzanie skráteného pracovného času nastoluje nielen mnoho organizačno-technických problémov (ide o podstatné zvýšenie hodinovej produktivity práce pri zachovaní existujúcej úrovne zárobkov), ale aj mnoho morálnovýchovných a organizačných otázok, ktorým sa dosiaľ málokde venuje dostatočná pozornosť. Pritom na niektorých pracoviskách pracovná schopnosť ľudí je omnoho nižšia v prvých týždňoch mesiaca, klesá deň - dva po výplate a obyčajne sa znižuje po dvoch sviatkoch a v pondelok. Zavádzaním skráteného pracovného času mnohí ľudia už majú dva dni v týždni voľno, ktoré neraz premárnia. Tu je potrebné podnietiť túžbu po vzdelaní, po kultúre a príjemnom aktívnom oddychu, organizačne zabezpečiť dopravné spoje pre ľudí prichádzajúcich do práce z dedín a vytvoriť podmienky pre vzdelanie, kultúru a oddych pracujúcich.

\*

Všimli sme si iba niektoré problémy socialistického vzťahu k práci. Naša analýza nás viedla k hnutiu brigád socialistickej práce. Domnievame sa, že aj na základe povedaného môžeme urobiť záver, že toto hnutie vlastní doteraz najvyššie črty socialistického pomeru k práci, ako aj prvé záblesky komunistickej práce. Masový rozvoj kolektívov súťažiacich v hnutí za titul „Brigáda socialistickej práce“ je teda reálnou predzvestou blízkosti komunizmu, ku ktorému si naši pracujúci kliesnia cestu cez chamradie minulosti, a zároveň si vyžaduje zvýšenú starostlivosť a neustále vedenie, aby sa toto hnutie neupilo vo formálnosti, ktorou boli čoskoro po svojom vzniku zamorené predchádzajúce formy socialistického súťaženia.

## PROTI FALOŠNEJ DIALEKTIKE

JÚLIUS ŠVIHRAN

Boj buržoáznych filozofov proti dialektickému a historickému materializmu pokračuje. Niektorí otvorene kritizujú a „vyvracajú“ jeho jednotlivé tézy a poučky, iní používajú rafinovanejší spôsob boja.

Do tejto skupiny boja proti materialistickej filozofii patrí aj článok amerického profesora na univerzite v Oklahome G. E. Müllera, ktorý vyšiel r. 1959 v dvojčísle 51/52 švajčiarskeho filozofického časopisu *Dialectica* pod sympatickým názvom *Dialektika* —

*logika filozofie*. (Dialectic — the Logic of Philosophy). Tento článok si zasluhuje pozornosť jednak preto, že nám nemôže byť ľahostajné, ako zaobchádzajú oficiálni filozofi USA s dialektikou, jednak aj preto, že Müller vydal o dialektike už dve knihy a v uvedenom článku podáva len akési zhrnutie náhľadov, obsiahnutých v jeho knihe. Müllerovu prácu nemôžeme chápať izolovane, ale musíme ju brať v súvislosti s celou terajšou situáciou v USA, ako výraz a prejav oficiálnej americkej filozofie súčasnej doby. Samozrejme, v Spojených štátoch amerických je veľké množstvo rôznych filozofických smerov, prúdov, škôl, izmov a pod. Nachádzame tu veľkú ideovú roztrieštenosť a chaos. Nemáme v úmysle rozoberať situáciu vo filozofii v USA podrobnejšie. Pre náš zámer postačí vyzdvihnúť, že Müllerova štúdia je do veľkej miery typická pre súčasnú oficiálnu buržoáznú filozofickú tvorbu.

Náš článok je venovaný rozboru a kritike Müllerovej práce. Nechceme predbiehať a vopred čitateľa ovplyvňovať. Čitateľ sám priebehom rozboru uvidí, aký je charakter a vedecká hodnota Müllerových náhľadov. Nepovažujeme za potrebné rozoberať odsek za odsekom Müllerovej štúdie. Vhodnejší sa nám vidí taký postup, že po stručnom rozbere a kritike Müllerových náhľadov podáme konfrontáciu marxistického a müllerovského chápania dialektiky a nakoniec načrtneme celkové zhodnotenie Müllerovej štúdie.

## I. KRITIKA MÜLLEROVHO RIEŠENIA NIEKTORÝCH FILOZOFICKÝCH PROBLÉMOV

Skôr ako pristúpime k rozboru Müllerových náhľadov, poznamenávame, že to nie je také jednoduché, ako by sa na prvý pohľad zdalo. Müllerove argumentácie sa totiž vyznačujú často neurčitou, konfúznou a záľubou v používaní obrazných a aforistických výrokov. Napriek tomu sa však nazdávame, že sa nám podarí vystihnúť v mnohých jeho myšlienkach to najpodstatnejšie a umožníme čitateľovi utvoriť si približne adekvátny obraz jeho učenia.

### a) Müllerovo učenie o prírode.

Jeho náhľady na prírodu nájdeme vyjadrené v paragrafoch o „kozmozologickej“ a „ontologickej“ dialektike.

Podľa Müllera úlohou filozofie prírody je skúmať človeka ako prírodného tvora. Vychádza teda z človeka a nie z objektívneho sveta, z prírody. Takéto vymedzenie je podľa nášho náhľadu rozhodne nesprávne. Filozofické učenie o prírode musí totiž analyzovať predovšetkým také základy objektívneho sveta ako sú hmota, pohyb, priestor a čas. Müller si síce stavia otázku, či je vesmír konečný alebo nekonečný, ale jeho odpoveď na ňu je celkom sofistická a takmer nepresahuje úroveň, ktorú dosiahla staroveká grécka prírodná filozofia.

Neurčitou, staromódnou a sofistickou sa vyznačujú aj jeho poznámky o čase. Vyumelkované rozlišuje existenčný, skúsenostný a ontologický alebo večný čas. Aj v jeho poznámkach o čase vytrča rohy idealizmus, keď tvrdí, že keby sme my (ľudia) boli čisto časoví a koneční, nemohli by sme poznať časovosť. Za týmto tvrdením sa skrýva idealistická myšlienka o nadčasovosti a nesmrteľnosti ľudskej duše.

Jeho úvahy o ontológii ani po opätovnom čítaní nevyjadrujú nič okrem scholastického žonglérstva s pojmami.

Podľa vedeckej filozofie, podopretej výsledkami prírodných vied, bytie, hmota sú objektívnou realitou, ktorá existuje nezávisle od ľudskeho vedomia. Na veľkú základnú otázku filozofie, otázku vzťahu myslenia k bytiu odpovedá materializmus jednoznačne v tom zmysle, že hmota je prvotná, kým duch, myslenie sú druhotné. Müller naopak, uznáva stvorenie a pokúša sa zmieriť „realizmus“ s idealizmom. Náš svetonáhlad je rozhodný materialistický monizmus, podľa ktorého vo svete nejestvuje nič okrem v čase

a priestore večne sa pohybujúcej a meniacej hmoty, ktorá je nekonečne mnohotvárna a vyskytuje sa v nevyčerpateľne rozmanitých formách. Materialistický monizmus sa pevne opiera o myšlienku nestvoriteľnosti a nezničiteľnosti hmoty, ktorá má svoje hlboké opodstatnenie v prírodovedných zákonoch zachovania hmoty a pohybu.

Hmota, ako to ukazuje súčasná prírodoveda, nie je pasívnou substanciou, ale je v ustavičnom pohybe, ktorý je práve tak nevyčerpateľný a mnohotvárný ako sama hmota.

Čas a priestor sú formy jestvovania hmoty a hovoria o bytí mimo času a priestoru nemá zmysel.

Medzi materialistickým a müllerovským nazeraním na svet je zásadný rozdiel ešte v tom, že kým dialektickomaterialistická filozofia sa snaží čo najtesnejšie spolupracovať s prírodnými vedami a filozoficky spracúvať ich výsledky, Müller prírodovedu takmer úplne ignoruje a opiera sa skôr o argumenty starovekých filozofov.

b) Müllerove náhľady na dejiny.

Podľa Müllera dejiny sú krvavá bitka, cintorín stratených hodnôt, zaniknutých božstiev a rozprávanie o strastiach a utrpeniach. Vzťah medzi historickým realizmom a idealizmom rieši v duchu svojej dialektiky kompromisom. Idealizmus má podľa neho pravdu v tom, že uznáva ideály, ktoré ako hviezdy žiaria pred potáčajúcim sa ľudstvom, kým realizmu dáva za pravdu v tom, že ideály možno dosiahnuť len cez dané ustanovizne a organizácie.

Z iného hľadiska sa mu dejiny javia ako dramatická púť v hľadaní spasenia. Zmysel ríše človeka vidí v ríši božej, ktorá je za ňou skrytá (!).

Podľa vedeckého historickomaterialistického chápania dejiny ľudstva sú prírodno-historický zákonitý proces. Dejinný pohyb ľudstva je hlboko, neoddeliteľne spätý s prírodným dianím. Medzi prírodou a spoločnosťou nejestvuje priepasť. Spoločnosť vznikla ako článok vo vývoji živej hmoty, ako to bez akejkoľvek pochybnosti potvrdili bohaté antropologické a archeologické nálezy. Müller sa otázkou pôvodu človeka — otázkou filozoficky tak závažnou — vôbec nezaobrá. No z jeho rôznych poznámok vidíme, že uznáva božiu pruzreteľnosť a stvorenie človeka. Hoci vo svojej štúdií rozpracúva problémy dialektiky, nenájdeme u neho ani len zmienku o materialistickom chápaní dejín, podľa ktorého hlavným určujúcim činiteľom v dejinách ľudskej spoločnosti je spôsob výroby materiálnych statkov. Podobne nenájdeme u neho ani zmienky o materiálnych potrebách, záujmoch alebo o triednom boji. Jeho tvrdenie, že rozhodovanie v dejinách je vždy slepé a riskantné, naznačuje, že neuznáva zákony dejín a že sa kloní k indeterministickému nazeraniu, ktoré je konečne v súčasnej buržoáznej filozofii na Západe veľmi rozšírené.

Charakteristické pre Müllera je aj to, že vo svojej historickej dialektike nevenuje ani najmenšiu pozornosť vývinu výrobných nástrojov, ktorý predsa mal a má taký obrovský význam pre dejiny ľudstva.

Konečne je tiež povážlivé, že v jeho úvahách o dialektike dejín nenájdeme ani jediné poznámku o pálcivých otázkach súčasnosti, o veľkých spoločenských a triednych zápasoch našej epochy.

c) Náhľady na morálku.

Abstraktný a špekulatívny prístup k filozofickým problémom sa u Müllera prejavuje aj pri riešení morálneho problému. Podľa neho základným rozporom morálky je rozpor medzi tým čo je a čo má byť a konflikt medzi dosiahnutým stavom a „nekonečným ideálom dobra“.

Netreba dokazovať, že takéto chápanie etiky ani trochu neprispieje ľuďom v riešení tých morálnych problémov, ktoré im každodenný život prináša. Morálne problémy, ťažkosti, konflikty nemôžeme totiž vôbec pochopiť, ak neberieme do úvahy konkrétne spo-

ločenské a hospodárske pomery a kultúrnu úroveň spoločnosti. Bol to práve Engels, ktorý presvedčivo ukázal, že k morálke musíme pristupovať historicky a triedne, a ktorý ostro ironizoval Dühringa za to, že hlásal myšlienky „večnej“ spravodlivosti, a ktorý vyčítal Feuerbachovi abstraktnosť jeho morálky založenej na kulte lásky.

Aj zbežný pohľad na morálne pomery spoločnosti ukazuje, že tu môžeme nájsť všeličo, avšak čo určite nemôžeme nájsť, to je nehybnosť, klud. Základnou črtou morálnej situácie je práve ustavičný pohyb, ustavičný ruch a snaženie vyplnené bojom rôznych motívov, tendencií a síl. Už zbežný pohľad na morálny život jednotlivca nám odhaľuje boj rôznych pohnútok, impulzov, ktorý z psychológie poznáme ako boj motívov a ktorý sa výrazne prejavuje napr. pri rozhodovaní. Každý človek musí denne mnohokrát rozhodovať o svojom konaní a o svojej činnosti a každé rozhodovanie je riešenie rozporov medzi viacerými, vzájomne súperiacimi možnosťami. Ešte nápadnejšie vystupuje dynamika a protirečivosť morálnej situácie, keď začneme skúmať vzťahy medzi ľuďmi, medzi jednotlivými triedami a vrstvami. V kapitalizme nadobúdajú tieto rozpory, koreniace v reálnych materiálnych spoločenských vzťahoch medzi buržoáziou a proletariátom až nezmieriteľný antagonistický charakter. Dynamika a protirečivosť ostatne nie je nič prekvapujúce pre toho, kto si uvedomuje, že svet, hmota, život sú vo svojej hĺbke dynamické, že pohyb a rozpornosť je neoddeliteľnou vlastnosťou hmoty. Vyzdvihovanie nejakého najvyššieho alebo nekonečného ideálu dobra — ako to robí Müller — je od základu pochybené a môžu sa ho dnes dopúšťať iba subjektívni akademickí rojkovia, odtrhnutí od skutočného života; nekonečný ideál dobra je číra fantázia.

Otázky morálky boli vždy dôležitou zložkou filozofického myslenia, avšak až do vzniku marxizmu sa zväčša koncentrovali okolo hľadania akéhosi najvyššieho princípu, pravidla, z ktorého by sa dali logicky odvodiť pravidlá konania pre všetky situácie a okolnosti. Pravidlá ľudského spolunažívania nemôžeme však vyvodzovať ani z nejakého utopistického najvyššieho ideálu, ani zo spráchnivených náboženských dogiem, ale musia vychádzať zo štúdia dejín ľudskej spoločnosti, jej zriadenia a skutočných potrieb ľudí. Inak pri aplikácii na skutočné pomery nevyhnutne stroskotávajú tak, ako stroskotali staré etické systémy filozofmi s takou prácnosťou vybudované, alebo ako v prípade kresťanského morálneho kódexu — v teórii s ním síce mnohí súhlasili, ale v praxi to vyzeralo celkom inak. Absurdný rozpor medzi skutočnými sociálnymi pomermi v nesocialistických krajinách a kresťanským hlásaním „lásky k blížnemu“, hovorí sám za seba a nepotrebuje komentára.

#### d) „Teologická dialektika“.

Skutočnosť, že Müller celkom vážne uvažuje o „teologickej dialektike“, by sama stačila na to, aby sme si o vedeckej hodnote jeho učenia vytvorili patričnú mienku. Pre zaujímavosť uvedieme z jeho úvah niekoľko perličiek:

Podľa neho podstatou náboženstva je napätie medzi hriechom a spasením. Najlepšie — podľa neho — vystihuje dialektickú podstatu náboženstva téza „verím, pretože je to absurdné“. Boh a svet tvoria dialektickú jednotu, v ktorej obe stránky sa navzájom dopĺňajú a dodávajú si zmysel. Na podopretie svojich úvah uvádza „dôkazy“ z kníh Anselma a Tomáša Akvinského.

Ako v predchádzajúcich, tak aj v tejto otázke sa prejavuje neurčitosť a špekulatívnosť Müllerovho prístupu k veci. Už letný pohľad do dejín náboženstva ukazuje, že jeho živnou pôdou nebolo napätie medzi pocitom hriechu a spasenia, ale bieda, útlak, vykorisťovanie, zaostalosť a nízka vzdelanostná úroveň. Odstránením týchto príčin skôr alebo neskôr zanikne aj náboženské cítenie, náboženské obrady a inštitúcie. V USA, ako aj vôbec v ostatných kapitalistických štátoch vládnuce kruhy výdatne podporujú náboženskú propagandu, pretože vedia, že cirkvi boli oddávna oporou reakčných spoločn-

ských síl. Müllerov postoj k náboženstvu je napriek svojej špekulatívnej forme v mnohých ohľadoch typický pre súčasnú buržoaznu americkú filozofiu. Nemôže ignorovať spoľahlivo dokázané výdobytky modernej vedy, avšak snaží sa ich nenápadne „dialekticky“ zmieriť s náboženským svetonáhladom.

O náboženstve jestvuje u nás dnes už takmer neprehľadná literatúra. Nepovažujeme za potrebné púšťať sa tu do podrobnejšej analýzy. Pre náš zámer postačí, keď poukážeme na to, že pri všetkom takte, ktorý prejavujeme voči úprimne nábožensky veriacim ľuďom, nemôžeme obísť také základné otázky, ako sú: jestvuje boh, môže byť ľudská duša nesmrteľná? Nepredpojate mysliaci človek musí na obidve otázky odpovedať záporne, a tak, i napriek iluzórnej úteche, ktorú zdanlivo náboženský svetonáhlad poskytuje, rozhodnúť sa v záujme pravdy pre ateizmus.

Zotrvačnosť náboženských predstáv a tradícia udržiavaná po stáročia je ešte silná. Müllerova poplatnosť a závislosť od starých filozofov obhajujúcich náboženstvo je nepopierateľná. Z toho však nijako nevyplýva, že sú jeho tvrdenia a „dôkazy“ aj pravdivé.

#### e) Sloboda a nevyhnutnosť.

Müller rozlišuje tri stránky tohto problému: (1) sloboda v prírode a z prírody, (2) sloboda vzhľadom k hodnotám, (3) vzhľadom „k božej prozreteľnosti a predurčenosti“ (!).

V duchu svojej dialektiky dáva Müller v niečom za pravdu „determinizmu“, v niečom „indeterminizmu“ (oba výrazy dávame do úvodzoviek, pretože Müller im dáva svojský, ľubovoľný obsah).

Vedecké riešenie problému slobody a nevyhnutnosti je diametrálne odlišné. Dianie vo svete je zákonité, sloboda človeka spočíva v pochopení tejto zákonitosti a v jej využití pre potreby spoločnosti. Sloboda nespočíva v domnejšej nezávislosti od prírodných a spoločenských zákonitostí, ale v tom, že našu činnosť zariadime v súlade s týmito zákonitostami.

Müller sa snaží zmieriť determinizmus s indeterminizmom podľa svojej bežnej dialektickej procedúry preto, lebo jedno potrebuje na racionálne vysvetlenie ľudského chovania, konania a činnosti, indeterminizmus obhajuje zasa preto, že ponecháva otvorené dvierka ľubovôli, náhode, ktorými môže vpašovať nadpridrožené činitele.

Pokiaľ ide o otázku vzťahu slobody ľudskej vôle k božej prozreteľnosti a predurčenosti, poznamenávame len toľko, že už starí teológovia narazili na to, že všemohúcnosť boha je nezlučiteľná so slobodou ľudskej vôle, že tieto dva predpoklady sa vylučujú a museli vynaložiť mnoho dôvtipu, aby nejako obišli tento „tvrdý oriešok“.

Nie je našim úmyslom púšťať sa do teologických hlavolamov, nám stačí praktické meradlo slobody spoločnosti, ktoré sa prejavuje v moci človeka nad prírodou a sebou samým, a ako výstižne poznamenal Engels — v rozhodovaní so znalosťou veci. Takéto poňatie slobody zahŕňa ako svoju neoddeliteľnú zložku nepretržitý rozvoj výrobných síl, techniky a vedeckého poznania.

#### f) Müllerova „epistemologická“ dialektika.

Podľa Müllera realizmus a idealizmus sú komplementárne (doplňujúce sa) gnozeologické pojmy. V niečom má pravdu realizmus, ktorý chápe ako učenie o tom, že veci jestvujú nezávisle od ľudského vedomia, v niečom zasa idealizmus. Pokúša sa zmieriť aj racionalizmus s iracionalizmom. Jeho poznámka o tom, že o živote nemôžeme mať nijaké poznanie, nasvedčuje, že k uvedeným izmom v záujme „dialektickej jednoty“ ochotne pridáva aj agnosticizmus.

Vedecká teória poznania vychádza z toho, že hmota, bytie, svet jestvujú objektívne, nezávisle od ľudského vedomia a poznania, ktoré sú iba odrazom skutočností a prebiehajú na základe praxe v dvoch základných formách. Vo forme zmyslového a vo forme racionálneho poznania.

Müller vo svojej „epistemologickej“ dialektike, ako aj v ostatných častiach svojej práce, nehovorí takmer nič konkrétneho. Namiesto analýzy skutočných gnozeologických problémov, ktoré sa vynárajú pred neprestajne napredujúcim vedeckým poznáním, usiluje sa o vytvorenie schém, ktoré by obsiahli a zmierili niekdajšie noetické smery. Jeho tendencia je od základu pochybená. Vývin poznania prebieha totiž ako ustavičné prekonávanie protirečení medzi nekonečnou a nevyčerpatelnou zložitou svetom a obmedzeným okruhom našich znalostí a skúseností, ako boj nových ideí a nových faktorov so starými koncepciami a zovšeobecneniami. Vývin ľudskej spoločnosti, techniky a vedy výrazne vyvracajú agnosticizmus či už v kantovskej forme učenia o tom, že podstata nám ostáva navždy neznáma, alebo vo formulácii „ignoramus et ignorabimus“, akú mu dal Du Bois — Reymond. Prax, do ktorej Engels zahrňoval najmä materiálnu výrobu a experimenty, je najlepším vyvrátením agnosticizmu. Hľadisko praxe, života je najvyšším hľadiskom teórie poznania.

Zavedenie praxe, praktickej činnosti — ako základu poznania — je ten revolučný čin, ktorým sa marxizmus líši od všetkých doterajších noetických učení, vychádzajúcich zväčša z introspektívnych úvah osamelých intelektuálov. Jedine prax umožňuje vyviesť myslenie zo sféry čisto duševnej činnosti a spája ho s materiálnou činnosťou a skutočnosťou.

Prizeraním na prax, na materiálnu činnosť, na cieľavedomé pretváranie sveta sa marxizmus odlišuje od ostatných filozofických smerov, ktoré zväčša ostávajú len záležitosťou úzkej vrstvy profesionálov; tak sa dialektickomaterialistická filozofia stáva učením ovplyvňujúcim život širokých mas obyvateľstva a zasahujúcim takmer do všetkých úsekov ľudskej činnosti.

Tak ako je svet mnohotvárnny a kvalitatívne diferencovaný, ani poznanie nie je homogénny, jednorazový dej, ale pozostáva z celého radu úrovní, vrstiev, prechodov, rozporov. Prístup dialektickomaterialistickej gnozeológie k problematike poznania — bohatý, zložitý, mnohostranný — je v kriklavom rozpore so šedou a prázdnu eklektickou schémou, ktorú nám predkladá Müller.

## 2. NEZMIERITELNOSŤ MARXISTICKEJ A MÜLLEROVSKEJ DIALEKTIKY

Aby výraznejšie vystúpili rozdiely a v mnohých bodoch zásadná nezmieriteľnosť marxistickej a müllerovskej koncepcie dialektiky, pokúsime sa v niektorých najzávažnejších otázkach vyzdvihnúť ich diametrálnu protikladnosť.

Zakladatelia vedeckej filozofie chápali dialektiku ako učenie o najvšeobecnejších zákonoch diania prírody, spoločnosti a myslenia, ako učenie, ktoré sa týka tak objektívneho, ako aj subjektívneho, myšlienkového diania. Müller chápe dialektiku predovšetkým ako učenie o jednote protikladov v rozhovoroch, chápe teda dialektiku čisto subjektívne ako záležitosť vnútorného predsavzatia, pri ktorom sa besedujúci, vychádzajúci z rôznych hľadísk a náhľadov snažia vzájomne pochopiť a rešpektovať. Müller v článku uvádza celý rad ilustrácií, ako chápe toto vymedzenie a akú mu dáva náplň. Jeho poňatie dialektiky pri riešení niektorých konkrétnych problémov — ako sme to mohli vidieť v predchádzajúcej časti — vedie celkom nevyhnutne k eklektizmu a k tendencii zmierovať všetky rozpory a protiklady. S únavnou jednotvárnosťou sa pri riešení filozofických problémov u neho prejavuje jedna a tá istá snaha nájsť v skúmanom probléme dve stránky a potom ich obidve prehlásiť za rovnako nevyhnutné a nepostrádateľné. Tak prehlasuje tvorca a svet za dve nevyhnutné stránky reality, realizmus a idealizmus za dva komplementárne gnozeologické póly a pod. Podstata müllerovského chápania dialektiky — absolutizácia dvojlenného vzťahu vedie pri riešení jednotlivých filozofických problémov celkom záko-

nite k subjektivismu, eklekticismu a apriorizmu. Müller nevyvodzuje logické zákony zo skutočnosti, ale naopak, snaží sa skutočnosť podriaďiť jedinému, pritom nanajvyšš triviálnemu logickému princípu.

V tomto spočíva práve zásadná nezlučiteľnosť materialistického a müllerovského poňatia dialektiky. Kým marxistická dialektika vychádza z materialistického monizmu, zo zásady, že dialektika poznania, pojmov je odrazom objektívnej dialektiky samej skutočnosti, Müller vychádza zo subjektu, zo snahy meditujúcich filozofov vzájomne sa rešpektovať a porozumieť. V jeho poňatí sa potom zákonite objavuje tvrdenie, že každý izmus má pravdu v tom čo vidí, no nemá pravdu v tom, čo vidí zasa jeho protivník.

Ďalší bod, v ktorom sa prejavuje nezmieriteľnosť nášho a müllerovského chápania dialektiky, je otázka rozporov. Kým vedecký svetonáhľad ukazuje, že vývin je boj protikladov, že v každom predmete a v každej veci sa odohráva boj protikladných síl a tendencií a práve vďaka tomuto učeniu sa marxizmus vyznačuje svojou príslovečnou dynamičnosťou a životnosťou, Müller uisťuje, že protiklady tvoria jednotu, že sa vzájomne podmieňujú a vedú k zmierienu. Müllerovo učenie tak logicky vyúsťuje v snahe zmieriť všetky protiklady, zmieriť aj „nezmieriteľné“. Zatiaľ čo dialektický materializmus žiada konkrétny prístup k otázke rozporov a protikladov, Müllerov prístup je nanajvyšš neurčitý a abstraktný, namiesto pohybu navodzuje klud, umelú rovnováhu.

Diametrálnu protikladnosť materialistického a müllerovského poňatia dialektiky by sme mohli sledovať ešte v mnohých bodoch. Dotkneme sa už iba dvoch, ktoré považujeme za závažné.

Podľa našej koncepcie vývinu ľudského myslenia práve rozmach prírodovedy privádza k dialektickému nazeraniu, čím sa stáva nepostrádateľnou formou nazerania prírodovedy; Müller učí, že dialektika je iba logikou filozofie a pre vedy ostáva v platnosti naďalej formálna logika. Müller tak ignoruje zdĺhavý a kľukatý vývin vedeckého poznania a rad vedeckých objavov, ktoré „vtlkali“ dialektiku do hlavy aj najzarytejším metafyzicky mysliacim teoretikom.

Napokon poukážeme ešte na jeden moment, v ktorom sa diametrálne líši materialistické a müllerovské chápanie dialektiky a ktorý spočíva v tom, že marxistická dialektika nechce byť akademickou disciplínou, ale návodom k praktickej činnosti, k praktickej premene sveta a spoločnosti. Müllerova dialektika má naopak čisto špekulatívny, meditatívny charakter a je metodologicky i prakticky takmer úplne bezmocná. Charakteristické je pre Müllera aj to, že hoci rozpracúva otázky dialektiky, nepovažuje za potrebné zmieniť sa čo i len jediným slovom o marxizme, no zato hojne spomína Platóna, Hegla a iných, zväčša starých a „osvedčených“ predstaviteľov idealizmu.

\*

Nakoniec, po kritickom rozbere Müllerových náhľadov, ako aj ich konfrontácii s dialektickomaterialistickým prístupom k nim, môžeme podať celkové zhodnotenie Müllerovej štúdie. Nech už sú subjektívne pohnútky jeho tvorby akékoľvek, niet pochýb o tom, že jeho knihy i článok v časopise *Dialectica* pod rúškom dialektiky a za dialekticky znejúcimi slovami a zvratmi propagujú zastaralý idealistický obsah, ktorý vyhovuje reakčným spoločenským silám a dezorientuje západnú verejnosť, zaujímajúcu sa o otázky dialektiky. Müllerova doktrína nadväzuje na Platóna, Kanta, Hegla a iných idealistických filozofov, pričom starostlivo obchádza materialistické smery. Všetky tieto okolnosti nás utvrdzujú v presvedčení, že tu ide o úpadkovú, zastaranú formu filozofického myslenia. Takéto pokusy i napriek svojej malej vedeckej hodnote musíme však sledovať a pomáhať aj verejnosti na Západe prepracovať sa k vedeckému materialistickému svetonáhľadu.